

zejména prostřednictvím finančních stimulů. K tomu využívají již zmíněné kombinace mezi decentralizací jednotné řízení státní správy prostřednictvím prefektů a finančních nástrojů. Doporučují nikdy nepokládat u nás bohužel opodstatněnou otázku, co se stane, když prefekt odmítne podporovat zřízení lokality zvláštní ochrany. Odpovědi je velmi zdvořilé nepochopení, neboť francouzský prefekt je státní úředník, realizující nikoli nějakou svoji okresní či osobní politiku, ale politiku vlády. Ve Francii tedy nikdy nemůže nastat situace, kdy přednosta okresního úřadu útočí např. proti existenci národního parku. Pro každé navržené území NATURA 2000 se připravuje odborně podložený plán péče, který bude – stejně jako území samé – vyhlášen vyhláškou prefekta. Pro každé území bude další vyhláškou vydán seznam konkrétních činností, které budou podlehat hodnocení tzv. mini-EIA (podle čl. 6 směrnice o stanovištích podléhají hodnocení vlivů i takové projekty, které podle národního zákona EIA v jiných případech není nutno posuzovat, např. osevní a agrotechnické postupy; k tomu se připravuje zvláštní právní úprava). Především se však od samého počátku jedná s vlastníky a nájemci. Francie vůbec nezavedla vynucovací metody, neboť bylo zřejmé,

že hlavní cíl NATURY 2000 – zajistit účinnou ochranu biotopů a druhů a přitom neomezit rozumný hospodářský a socioekonomický rozvoj dotčených území – nelze zajistit násilím. Od počátku 90. let prováděla na 37 územích pilotní projekty, z nichž získala cenné poznatky, které dnes v možné míře zevšeobecňuje a porovnává s výsledky z území ostatních. Na základě pilotních zkušeností přistoupila k systému střednědobých smluv s vlastníky a nájemci, kdy ve spolupráci MZe a MŽP bude hradit škody, které těmto subjektům mohou vzniknout, případně kompenzace za zdržení se určitých činností či provádění opatření, která sama o sobě nejsou přímo zájmem hospodářů. Tento systém testují v existujících regionálních přírodních parcích (jedné ze tří francouzských národních kategorií ZCHÚ) a financují jej z tzv. Fondu rozvoje chráněných území MŽP (ve skutečnosti nejde o fond, ale o běžnou rozpočtovou položku v kapitole MŽP, která na závěr roku propadá do státního rozpočtu). Zde je zřejmě návštěvník z České republiky nejvíce šokován: pilotní studie ukázaly, že pro každé území NATURY 2000 se očekávají roční výdaje asi 1 milion franků. Pro dosavadních 1050 návrhů půjde tedy o nárůst požadavků na státní rozpočet o více než 1 miliar-

du ročně. Na čtyřikrát opakovaný dotaz, odkud se tyto finanční prostředky vezmou, jsme čtyřikrát slyšeli stejnou odpověď: toto není problém, peníze jsou již dnes, problém je přesvědčit všechny dotčené subjekty, aby pěti- a desetileté kontrakty uzavíraly.

Touto zkušeností se prozatím uzavírá suma poznatků o tom, jak má zřejmě fungovat stát při zodpovědné přípravě evropského úkolu, jakým NATURA 2000 je: I za cenu sankcí je třeba celý systém dopracovat k co největší dokonalosti, a to v klidu (pro srovnání: na MŽP v Paříži se ochraně přírody a krajiny věnuje 180 pracovníků, v regionech a departmentech další stovky; v Praze je to kolem 20 pracovníků, v regionech žádný). Namísto hysterie a vypracovávání nereálných plánů se v Paříži pracuje, přičemž rozhodující je kvalitní výsledek, nikoli rychlost a získání pomyslné „čárky“. Poté je nutné získat podporu regionů a departementů, ale především samotných občanů a jejich zájmových svazů, a na to vše zcela automaticky zajistit již v předstihu potřebné finanční zdroje a prostředky. Za takových podmínek nezbývá, než před francouzským „zpožděním“ a jeho důvody hluboce smeknout – a prozatím tiše závidět.

NATURA 2000 – diskuse

NATURA 2000: bohlav z termínů

Nemám rád terminologické diskuse. Je v nich něco scholastického – odvádějí člověka od skutečných problémů k pseudo-problémům a zpravidla nemají řešení. V typickém případě rozvášnění diskutující po několika hodinách vzrušené debaty trvají na svých výchozích stanoviscích, hájených spíš z emocionálních než z racionálních důvodů. Jsou však situace, kdy je třeba udělat si v termínech pořádek. Zavádění sítě chráněných území NATURA 2000 v České republice je právě jedním z takových případů.

Směrnice Evropských společenství 92/43/EEC, podle níž bude síť NATURA 2000 vytvářena, zavádí v angličtině termín *natural habitat* (francouzsky *habitat naturel*, německy *natürlicher Lebensraum*), který je definován jako přírodní nebo polopřírodní, suchozemské nebo vodní území, vymezené geografickými a biotickými charakteristikami. Slovo *habitat* pochází z anglické odborné ekologické terminologie, v níž znamená „místo, kde žije nějaký organismus nebo společenstvo, charakterizované svými fyzickými a biotickými vlastnostmi“ (ALLABY 1992). Definice ve směrnici a v ekologické terminologii je tedy podobná, ale s jedním nikoliv nepodstatným rozdílem – ekologická definice se jasně vztahuje ke konkrétnímu organismu nebo společenstvu, zatímco legislativní definice ne. Botanik, lesník nebo rostlinný ekolog chápe *habitat* hlavně jako abiotické prostředí, tj. vlastnosti půdy a klimatu, které primárně ovlivňují život rostlin. Může do pojmu *habitat* zahrnout i živočichy nebo mikroorganismy a jejich působení na rostliny, ale vyjímá z něj rostlinu nebo rostlinné společenstvo, o němž je řeč. Zoolog a živočišný ekolog zase chápe *habitat* spíše jako souhrn abiotických faktorů a vegetace a vyjímá z něj živočicha nebo živočišné společenstvo, které jsou v centru zájmu. V kontextu programu NATURA 2000 však je *habitat* chápán jako souhrn abiotických faktorů a biotického společenstva a je vymezen nejčastěji pomocí vegetačních typů, např. alpinská a boreální vřesoviště, střeoevropské vápencové bučiny apod. Ekolog by v tomto významu použil nejspíše termín *ecosystem type* (typ ekosystému).

Česká republika míří více či méně úspěšně do Evropské unie a naše legislativa se přizpůsobuje legislativě evropské, která u nás se vstupem do EU začne platit. Proto musíme najít a vhod-

ný český ekvivalent pro termín *habitat* ve smyslu uvedené směrnice. V ekologických textech se *habitat* překládá do češtiny jako *biotop* nebo *stanoviště* (KRIVKA & RŮŽIČKA 1999), takže se tyto dva termíny nabízejí jako vhodné ekvivalenty i pro překlad slova *habitat* v kontextu legislativní směrnice. Problém je však stejný jako v angličtině. Řekneme-li *biotop* nebo *stanoviště*, musíme doplnit čeho, k jakému organismu se to vztahuje. Můžeme sice říct, že bučina je *biotopem* nebo *stanovištěm* pro určité druhy živočichů, ale každý lesník nebo botanik vám řekne, že *stanovištěm* bučiny jsou takové a takové půdy v určitých klimatických oblastech. V lesnictví je běžný výraz *stanovištní typ*, kterým se rozumí typ lesa vymezený pomocí abiotických podmínek. Lesníci a botanici tedy chápou *stanoviště* abioticky a případně jim směšně, že by *stanovištěm* buku měla být bučina.

Zkusme tedy shrnout pro a proti těmto dvěma možným překladům slova *habitat* v legislativním kontextu.

Stanoviště je dobře akceptovatelné pro zoology, ale zcela nepřijatelné pro botaniky a lesníky. Ti ovšem tvoří klíčovou skupinu odborníků, protože *habitat* v síti NATURA 2000 je až na malé výjimky vymezen prostřednictvím vegetace ve smyslu fytoecologických jednotek. Kdo jiný než botanici a případně lesníci tedy budou s těmito jednotkami nejčastěji pracovat? Nepochybno výhodou slova *stanoviště* je jeho český původ. Veřejnost si vždy lépe osvojuje termíny české, což může usnadnit komunikaci ochránců s neobdobníky. Tato výhoda je však v případě termínu *stanoviště* velmi sporná. Toto slovo se tak široce používá v jiném smyslu (*stanoviště* autobusu apod.), že by jeho velmi speciální použití v ochranné terminologii mohlo vést spíše k nepochopení a zmatkům.

Biotop je rovněž dobře přijatelný pro zoology a možná o něco lépe než *stanoviště* je akceptovatelný i pro botaniky a lesníky. Předpona *bio-* totiž jednoznačně zahrnuje do tohoto termínu kromě abiotické složky také složku biotickou (sesterský termín vztahovaný jen k abiotické složce je *ekotop* – viz JAKRLOVÁ & PELIKÁN 1999). Část odborné veřejnosti je proto ochotná připustit, že jde o termín chápáný bez vztahu ke konkrétnímu organismu či společenstvu, spíše ve smyslu *typ ekosystému*. V tomto významu se termín *biotop* vžil při mapování přírodních

lokalit v Německu, Rakousku a na Slovensku (HOLZNER et al. 1989, POTT 1996, RUŽIČKOVÁ et al. 1996). V kontextu programu NATURA 2000 je však termín *biotop* problematický. Evropská komise a Evropská agentura pro životní prostředí totiž pod názvem „CORINE – biotopy“ koordinovaly projekt zaměřený na výběr ochranných významných lokalit. Tím se termín *biotop* stal v chápání evropských úředníků spíše synonymem pro termín *lokalita*, tedy území vymezené čistě geograficky, nikoliv abioticky či bioticky. Evropské úřední dokumenty chápou termíny *habitat* a *biotop* odlišně, nikoliv jako synonyma. Používání termínu *biotop* v češtině jako ekvivalentu k *habitat* ve smyslu evropské legislativy by proto bylo zdrojem potíží zejména při komunikaci směrem do zahraničí.

Výsledek těchto úvah je depresivní, jak už to u terminologických debat bývá. Vhodný ekvivalent slova *habitat* v legislativním smyslu prostě v češtině nemáme. A co tedy převzít slovo *habitat* do češtiny a používat ho právě jen v legislativě a ochraně přírody, přesně ve smyslu směrnice 92/43/EEC? Termíny *stanoviště* a *biotop* by pak mohly zůstat zachovány jako ekvivalenty ekologického významu slova *habitat* a zamezilo by se zmatkům, kdy dva říkájí totéž a myslí něco jiného. Proti tomuto řešení stojí jeden velmi závažný argument: *habitat* zní v češtině ošklivě a jeho používání může působit dosti násilně. Praxe přejímání slov z angličtiny není vůbec pěkná, je však natolik spontánní, že třeba Francouzi nebo Poláci se jí začali bránit dokonce zákonnými předpisy. Slova jako *software* nebo *dealer*, nepochybně mnohem ošklivější než *habitat*, však v češtině zdomácněla tak rychle, že se jazykoví puristé ani nestačili probudit a něco proti tomu dělat. Slovo *habitat* jsem viděl vícekrát i v německých textech, přitom němčina je jazyk poměrně odolný vůči přejímání cizích slov a navíc má pěkný ekvivalent *Lebensraum*. A v češtině slovo *habitat* proniká už dokonce i do encyklopedií pro děti (BURTON 1995). Inu, co naděláme. Libozvučné to není, ale říkal bych té věci *habitat*.

LITERATURA

ALLABY M. (ed.) (1992): The concise Oxford dictionary of botany. Oxford University Press, Oxford etc. – BURTON R. (ed.) (1995): Poslední bašty přírody. Nakladatelský dům OP, Praha. – HOLZNER W. et al. (1989): Biotoptypen in Österreich. Umweltbundesamt, Wien. – JAKRLOVÁ J. & PELIKÁN J. (1999): Ekologický slovník terminologický a výkladový. Fortuna, Praha. – KRIVKA P. & RUŽIČKA J. (1999): Odborný slovník anglicko-český a česko-anglický. Ekologie a ochrana životního prostředí. Loxia, Praha. – POTT R. (1996): Biotoptypen. Schutzenswerte Lebensräume Deutschlands und angrenzender Regionen. Verlag Eugen Ulmer, Stuttgart. – RUŽIČKOVÁ H., HALADA L., JEDLIČKA L. & KALIVODOVÁ E. (eds.) (1996): Biotopy Slovenska. Příručka k mapování a katalog biotopů. Ústav krajinné ekologie SAV, Bratislava.

Milan Chytrý,

PF Masarykovy univerzity v Brně,
katedra systematické botaniky a geobotaniky

Ještě k termínům...

Ochrana přírody a krajiny sice principiálně vychází z teoretických základů, jak přírodních, tak i společenských věd, v praxi se však provádí především prostřednictvím příslušných právních norem. Ty a jejich terminologii musí znát dobrý ochránář „napříč“. Protože ve vědě často není ustálen výklad určitých termínů, nebo je v daném období tento výklad teprve sjednocován, zákon si „vypomáhá“ ad hoc definicemi, které se pak pro úředníka stávají závaznými. Podle dosud platného zákona ochrany přírody a krajiny č. 114/92 Sb. je např. druhem i nižší taxonomická jednotka, rostlinou i zástupce jiné říše – hub apod.

V rámci přibližování naší legislativy platným normám Evropské unie jsme se dostali v ochraně přírody do problémů jak právních, tak ekologicko-terminologických, z kterých může i bolet hlava, jak poznamenává docent Chytrý, který po podrobné terminologické analýze – byť trochu proti své vůli – navrhuje převzít pro potřeby soustavy chráněných území, významných pro ES – NATURA 2000, nepřeložený termín *habitat*. Ten je pro domácí ochránáře skutečně tak nápadně zvláštní, že nemůže být s ničím zaměněn.

Ale: v návrhu zákona je již právníky zakotven český překlad anglického sousloví „*natural habitat*“ jako „*přírodní stanoviště*“. *Habitat* je zde odvozen z latinského „*habitare*“ – bydlet, příp. „*habitatio*“ – bydlení, bydlíště, byt. Příbuzný termín „*habitus*“, ve smyslu „ *zevnějšek*“, je převzatý z latiny. Botanik zná termín *habitat* z popisných štítků – sched – v herbářích jako označení či popis místa nálezů. Pro architektky je tento termín jednoznačně spojen s bydlením. Používat termín „*habitat*“ s příjmením „*přírodní*“ nezní právě libozvučné. Nejlepší by tedy bylo použiť

vat uvedený český překlad a na vhodném místě upozornit na původní „*natural habitat*“.

Víme, že původní termín pro označení téhož je rovněž v EU používán „*biotop*“, který v našem stávajícím zákoně o ochraně přírody a krajiny je definován (§ 3 písm. „i“) jako „*soubor veškerých neživých a živých činitelů, které ve vzájemném působení vytváří životní prostředí určitého jedince, druhu, populace, společenstva*“ (porovnej německý překlad *habitat*: *Lebensraum*, tj. životní prostor). Definice *habitat* v anglické ekologické terminologii, obdobně i definice ES, je více geografická. Poukazují ale na část výše uvedených českých definic „*prostředí určitého... jedince a společenstva*“, a jsme u určitého území. Již ve starší ochranné literatuře se zdůrazňuje, že účinná ochrana druhů je možná jen prostřednictvím ochrany jejich určitých, konkrétních stanovišť, biotopů. Takže nic nového pod sluncem. Koncepce reprezentativní sítě chráněných území přírody, rozvíjená již od sedmdesátých let, požadující územní ochranu vybraných přírodních a přírodních blízkých (polopřírodních) ekosystémů, implicitně suchozemských i vodních (viz definice „*habitat*“), je důstojným předchůdcem koncepce NATURA 2000. Rozdíly lze jistě najít: politicko-ekonomické tlaky nás nutí chránit určitý přírodní typ pouze v základním počtu, nutném pro „*přežití*“, NATURA 2000 požaduje ochranu všech evropsky významných, vybraných přírodních stanovišť.

Druhá ochrana má jistě opodstatnění i mimo chráněná území. Již určitý čas se objevují návrhy, aby vyhláška č. 395/92 s přílohami – seznamy zvláště chráněných „*druhů*“ (v pojetí zákona) rostlin a živočichů byla doplněna seznamem zvláště chráněných (typů) rostlinných společenstev – *fytoocenóz* (substitujících *biocenóz*). Pracovaným podkladem je bezesporu „*červený seznam*“ (MORAVEC et al. 1995). Když si uvědomíme, že systém přírodních stanovišť vychází až na malé výjimky ze syntaxonomie, pak by byla shoda téměř úplná. Tento zvláštní dualismus je, vedle konkrétních odborných chyb, předmětem mé kritiky koncepce NATURA 2000, která vytváří novou nepropracovanou typologii.

Ještě poznámka: je škoda, že tak málo používáme zaběhnutou a zákonně platnou geodetickou terminologii základní mapy měř. 1 : 10 000, kde jsou desítky označení vlastností katastrálního území – pozemku, parcely, v podstatě široce pojatého „*stanoviště*“, jak neživého (cf. *ekotopu*) tak oživeného (cf. *biotopu*): od druhu pozemku (vedle lesa s vyznačením převládajících dřevin např. louka, pastvina, vodní plochy atd.) po mokřady, rašeliniště, hřbitovy, parky, ohrady, živé ploty, výchozy jeskyň a stol, odvaly, výsypky, skládky, komunikace, typy pobřeží toků a vodních ploch apod. Tato mapa a měřítka byly alespoň prosazeny do mapování přírodních stanovišť (alias přírodních *habitatů*).

Závěrem: připouštím možnost různých pojetí různých termínů. Pokud ale jsou právně zakotveny, což už se stalo na evropské úrovni a stane se brzy mezinárodní, je nutno se tomuto faktu v odborné komunikaci přizpůsobit a držet se termínu „*přírodní stanoviště*“. Vyjádřeno matematicky asi nejspíš platí, že přírodní stanoviště = *natural habitat* = *biotop* s tím, že tečka nad rovnítkem je neopominutelná. Stejně tak připouštím, že tyto úvahy nejsou tím nejdůležitějším problémem. Tím je kritické využití koncepce NATURA 2000 k výraznému zkvalitnění soustavy chráněných území přírody našeho státu, ani ne tak z hlediska kvantity, ale především kvality.

Václav Petříček
AOPK ČR Praha

